

Przymyki

Autor: Halina Karaś

Przymyki w gwarach w porównaniu z językiem ogólnopolskim cechują pewne różnice fonetyczne oraz odmienny zakres użycia. W gwarach Polski południowej i środkowej zamiast ogp. ku występuje pu: pu kościach łamie, pu rzece, w innych – wele zamiast wedle, pole zamiast podle, kole lub kele zamiast koło, np. wela domu, pole chójki ‘obok sosny’; kele Chełmna, kole wsi. Przymyki w, z w gwarach Polski zachodniej i południowej są zastępowane przez we, ze, gdy nagłos następnego wyrazu rozpoczyna się od takiej samej lub bliskiej im spółgłoski. (zob. Ruchome e); podobny stan dotyczy także przymków od, nad, pod, przed przed grupami z d, np. we wodzie, ze sokiem, ze siana, we fajce, oraz pode dworem, przede dniem, ode drogi. Na wschód od tych terenów, w Polsce środkowej, północnej i wschodniej przymyki te mają postać identyczną z językiem ogólnym – z sianem, od dworu itp. W Wielkopolsce, głównie pod Poznaniem, występują przymyki podwojone: wew feriach, wew łożku, zez matką, wew Poznaniu. Dostyć częsty jest inny niż w języku ogólnym zakres użycia przymków. Na południowym zachodzie zamiast do używa się ku: zaniostem ku panu, ku obiadu. Przymek do może czasem wystąpić zamiast na, np. Jasia do wojny wołają, lub po, np. mają jechać do sprawunków. W wielu gwarach (głównie na północy: w gwarach krajniackich, malborsko-lubawskich, chełmińsko-dobrzyńskich, lecz nie tylko, także np. w Małopolsce południowej) nie jest ściśle odróżniony zakres użycia przymków bez i przez, por. bez las, bez drzwi, bez siedem lat, przez czapki, ostał przez konia. W Polsce północno-wschodniej, m.in. na Białostocczyźnie, w gwarach podlasko-suwalskich przymek dla często występuje w konstrukcjach z dopełniaczem (wyrażenie przymkowe dla + D.) zamiast rekcji celownikowej, np. mówilim dla babci, podziękuj dla taty, powiedz dla pani dzień dobry. Jest to cecha składniowa o szerszym zasięgu, obejmująca też polszczyznę kresową (tj. Kresów Wschodnich). W dialektach nierzadkie są ponadto przymyki złożone: poza, poprzed, spoza, sprzed. Por. Archaizmy składniowe.